

kön túl, igen élesen vetik fel Kós történelemfelfogásának erényeit, s ma is korszerű vonásait, ugyanakkor túlzásait, hiányosságait sem hagyják homályban. Kiindulópontnak ennyi korántsem kevés, ha valóban érteni és értékelni óhajtjuk történeteszemléletét. Márpedig enélkül aligha tudunk érdemlegesen mondani transzilvanizmusáról, elbeszélőművészetéről, „történelmi krónikáiról”, de kultúrpolitikai magatartásának vagy szerkesztői gyakorlatának elvi alapjait sem láthatjuk tisztán. Mert ne feledjük: a romániai magyar művelődés két háború közötti szakaszában mégiscsak ő volt a nagy mozgató, ki ott állt szinte minden mögött, amivel – akarta vagy sem – szembetalálta magát a hivatalos Románia, a konzervatív Magyar Párt, a romániaság fogalmát meghirdető Korunk, vagy a mítoszalanitást követelő ifjabb nemzedék.

Talán ennyiből is kiviláglik, hogy aki nemcsak a lelkes méltatás, hanem a komoly művelődéstörténeti igényű értékelés szándékával hajol Kós Károly életműve fölé, annak rendkívül szerteágazó problematikával kell szembenéznie. Sas Péter antológiájának mindenképpen érdeme, hogy Kós pályafutásának sokrétűségét érzékelteti. A kötetbe válogatott írások zömét ritkán publikálták, akad köztük olyan, amely ezidáig kéziratossor-

mában maradt. Öröm az is, hogy a válogatást kísérelő utószó tanulmánnyá terebélyesedik. Szerzője alapos filológiai tájékozottsággal rekonstruálja Kós életútjának eseménytörténetét. Részletesen szól politikai-közéleti tevékenységéről, s ami külön kiemelendő: nem felejt el méltatni hősenek egyházzolgálati munkáját sem. (Kós 1934–1965 között a kalotaszegi református egyházmegye főkurátora, 1948-tól pedig, mint a Magyar Népi Szövetség képviselője, a kolozsvári református teológia elöljáróságának is tagja.)

Illik szólni azonban a könyv hiányosságairól is. Arról, hogy az életmű értékeléséhez, művelődéstörténeti helyének kijelöléséhez, jelentőségének körülhatárolásához alig nyújt támpontokat. A Kósról szóló kötet rész nem tartalmaz olyan írást, amely a feltétlen méltatáson túl, az értékelés távlatát is vállalná; továbbá: az utószó-tanulmány sem vállalkozik arra, hogy mai szemmel mérlegre tegye, a magyar művelődés történeti folyamatába elhelyezze Kós Károly életművét. E cél érdekében mindenesetre számottevő eredmény ez a könyv, és kétségtelenül méltó tisztelés Kós Károly emléke előtt.

Erdélyi K. Mihály

NEMES NAGY ÁGNES: A HEGYI KÖLTŐ

Bp., 1984. Magvető Kk. 202 l.

Az a vonzó, nem palástolt személyesség, mellyel Nemes Nagy Ágnes Babits Mihály pályáját tárgyalja, már a kötet első lapjain hatalmába keríti az olvasót, s arra készíti, hogy ne csak a maga befogadó attitűdjével közelítsen e műhöz, hanem megkísérelje felderíteni írójának kiindulópontjait is, fényt derítve arra a vonzalomra, mely Nemes Nagy Ágnes pályája kezdetétől Babitshoz fűzte, egyszersmind megkísérelve választott módszerének geneziséit is áthatolhatóvá tenni. A közelítő helyzetét némiképp megnehezíti az a tény, hogy az író részben talán versek helyett írja esszéit – mert hiszen költészet-történeti vonatkozásban is igen jelentős kalandozásait alighanem joggal nevezhetjük esszéknek –, fejtegetéseinek mélyén tehát nemcsak a tárgyához való bensőséges viszonyt feltételezhetjük, hanem önmaga kivetítésének szándékát is, olyan olvasatot, amely nemcsak Babits műveinek alapos ismeretéből forrásozik, hanem arról is elárul egyet mást, miért jelent éppen ő, a költészet lényegével, a versírás módszerével

oly sokat vívódó lírikus, ösztönzést és példaképet Nemes Nagy Ágnes számára.

Az az esszéahagyomány, melyet Nemes Nagy Ágnes követ, voltaképp két eltérő törekvés szintetizálásának vágyából fakad. Az első világháború és a bukott forradalmak után új életre kelő műfaj legnagyobb mesterei a tájékozódás, az ideálkeresés nem palástolt vágyával fordultak ismét az esszéhez. Volt a kor esszéírói közül, akit az angol esszé-műfaj szabálytalansága vonzott inkább, s volt, akit francia példájának áttetsző világossága, már-már költészetbe hajló szépsége ejtett meg. Az a nemzedék, melyet az utókor némi kényelmeséggel „esszéíró”-nak nevez, korántsem volt egységes, egészen más előzményekből táplálkozik Cs. Szabó László esszéírása, mint például Gyergyai Alberté. S akkor még nem is szóltunk a műfaj olyan mesteréről, mint Németh László, aki nyilvánosan akart tanulni és tanítani esszéiben (legalábbis erre utalnak a Tanú első számában adott műfaj-meghatározásai), vagy éppen Illyés

Gyuláról, akit esszéírás közben is egyetemes kultúrateremtő igény vezetett.

Nemes Nagy Ágnes esszéiben a kétféle szándék szerencsésen találkozik. Megőrizte az esszé szubjektivitását, azt a jellegzetességét, melyet az angol és francia esszéírók is legfontosabb jellemzőjének véltek, ugyanakkor azonban minden írásában érezni a nevelői elhivatottságot is, a bölcs pedagógus gesztusát, aki jól tudja, hogy személyes meggyőződésének átsugározatásával hathat igazán azokra, akik követőiül szegődtek.

Mindez azonban csak az általa művelt esszé kiindulópontját világíthatja meg. A módszer kialakításában, kiművelésében legalább ennyire fontos lehetett Nemes Nagy Ágnesnek és nemzedékének az a felismerése, hogy a „szó”, a „kifejezés” rendkívül bizonytalan tartalmakat hordoz, s ezért kétséges lett értelmező szerepe. Ez a felismerés magyarázza, hogy e generáció költőtagjai oly sokszor elmélkednek a szó és a hallgatás funkciójáról, s hogy legtöbbjüknek költészetében rendszeresen akadnak olyan szakaszok, amikor szakítva a verssel, más műfajokban igyekeznek elmondani véleményüket a világról, a kultúráról, azokról az emberi tartalmakról, melyeket végső soron mégis a szavakkal kell megfogalmazniuk.

Olyan paradoxon ez a nemzedék legérzékenyebben gondolkodó tagjai számára, melyet nagyon nehéz meghaladni, s amely fogalmazás közben szüntelen óvatosságra, önön és mások ítéleteinek felülvizsgálatára készíteti őket. Amikor Nemes Nagy Ágnes Babitsról ír esszét – melyet kitűnő verselemzésekkel és -értelmezésekkel dúsit –, nemcsak az általa választott előkép művészetével és a művészetről kialakított nézeteivel, az íráság természetéről vallott meggyőződéssel szembesül, hanem azzal a mindinkább gazdagodó szakirodalommal is, mely igyekszik cáfolni azt a hosszú ideig magát macacsul tartó vélekedést, hogy a kevesek és a kiválasztottak költője volt, aki sebzetten zárkózott a líra magányába. A szakirodalom és az újabb nyelvtudományi kutatások igen alapos ismerete azonban egyetlen pillanatra sem gátolja Nemes Nagy Ágneszt abban a törekvésében, hogy a maga egyéni, megsejtenedett és sokszor átgondolt Babits-képét vetítse elénk. Ezt a képet nem az állandóság, hanem a vonások szüntelen vibrálása és változása jellemzi, Nemes Nagy Ágnes Babitsa a korban élő és korára visszahangzó költő, aki a „lét-líra” korszakából tudatosan váltott át a „mindennapok lírájára”, s aki „dadogósan” ugyan, de személyes vallomásának szánta verseit a két világháború közötti korszakban, s aki a „vígasztalan konkrét” költője mert és

akart lenni az elvont, az „igazi” helyett. Ha Nemes Nagy Ágnesnek tárgyához való vonzalmát, a tárgyban a saját költészetsemleletét és világképét erősítő vonásait igyekszünk megragadni, érdemes kiemelniük fejtegetéseinek egyik legizgalmasabb részét, mely e sokat emlegetett babitsi változás természetét előlegezi: „A lehetséges, úgynevezett hatásokat számba véve tehát: az avantgarde-ét, vagy talán a később kibontakozó, Babits által támogatott, fiatal népi költőkét – érdekes rész kérdésnek tekinthetjük őket. Mindez semmit sem jelentett volna, ha Babitsnak nem lett volna személyes szüksége és képessége a változásra. Önkifejezésének már nem felelt meg az ifjúkori költői edények, túlómlott rajtuk, valami más felé. Végképp nem érdekelte már a szép rím, az igaztalan nehéz ritmus, a hagyományos (általa új hagyománnyá tett) szimbolista kelléktár: '...Danaida-lányok – mit érdekel engemet ez már?' A legcsekélyebb örömet sem lelta már a formatökélyben. A későbbi Babitsból hiányzik a verstani bravúr. Kosztolányi sosem szokott le (versben) a bravúrról, Babits bámulatosan leszokott róla. A késői Babits-vers *ambíciója* más, mint a koraié, másutt vannak a sűrűsödési pontjai, a költői teljesítményt másban látja, máshová helyezi. A költőben megváltozott a költészet összetevőinek értékrendje. '...aki nem szeret, annak jó lesz így is, / és aki szeret, annak jó lesz így is'. – Döbbenetes legyintés ez, éppen tőle. De olyan legyintés, amely egy új költő gesztusa. Összes verseire írta: 'Maradjatok összesek, / Egy költőt eltemettem, / Most már más költő leszek / És leszünk vele ketten.' (Esetleg többen, fűzöm hozzá óvatosan.)”

Aligha járunk messze az igazságtól, ha megkockáztatjuk annak állítását, hogy Nemes Nagy Ágnes számára ez a Babits legalább olyan fontos volt, mint a korábbi, a „filozófus”, aki a költészetet a lét értelmezése egyik legfontosabb eszközünek és lehetőségének tekintette, s aki oly önfeledten játszott a formákkal, mintha a lírai kifejezést egyben kísérleti terepnek tekintette volna. De az unt formákat megtagadó, a „sűrűsödési pontok”-at máshová helyező Babits nem egyszerűen egy nagy költő másik arcát mutatta itt számára, hanem nemzedéke közvetlen előképének bizonyult, amikor nemcsak és nem elsősorban önmagát akarta megírni, mint korábban tette, hanem „azt-az arcot, amely nemcsak van, hanem amelyet meg akarunk teremteni magunkból”. Így jött létre – fejtegeti Nemes Nagy Ágnes – a Babits verseknek az a belső feszültsége, mely már-már felborulással fenyegette a kényes egyensúlyt,

„majdnem” és „mégsem” határvonalán, hogy aztán a nem palástolt, megvallani vágyott szubjektivitás mégis lávaként ömöljék ki költészete mélyrétegeiből.

Ezt a „második Babitsot” váltja fel a harmadik, s e váltást is törvényszerűnek, költői alkatából természetesen eredőnek látja Nemes Nagy Ágnes. A költő objektív indíttatása ugyanis meghatározója maradt alkatának, versírói, ábrázoló természetének. Így – továbbvive az előbbi finom metaforát – a felszínre ömölt láva később ismét megkeményedik, „közette”, „közetdarabokká” válik, s „új földtani formát” hozott létre. Míg a második korszak Babitsa a mindennapok, a személyes kérdések költője lett, harmadik korszakában ez a terep is leszűkült: „egy betegség környezetévé válik”. A váltás pillanatát – másokkal egyezően – a *Versenyt az esztendőkkal* verivilágában éri tetten. Itt lesz Babits igazán tudatos komponáló, hiszen egy adott mikrokörnyezetben kell a teljesség illúzióját keltenie. Ez azonban teljesen új szerepet kívánt tőle. Babits ugyanis – megint egy szemléletes metafora jellemzésével – „olyan tartományban élt, amely a közép-nagyságrend felett-alatt-mögött terült el, és ezt a tartományt, ezt az élményt próbálta körülkeríteni bölcselettel, képekkel, tárgyakkal, ennek a feszültségét organizálta bele versei mozgásába.” De mit tehet az a költő, aki a teljességre vágyik, s ugyanakkor csak beteggyéből tekinthet a látóhatárra? Le kell vetnie palástját, s azt rongyokkal felcserélnie, a főpap díszes ornátusát a remete gönceire és a próféta habbüzös öltözékére váltja, s kilép a görög oszlopcsarnok távlataiból a csirkeház felé. Távlavesztés volna ez? Bizonyos mértékig igen, hiszen verseinek külső tere valóban beszűkül. De mélységében tovább gazdagodik: „Az, aki már csak egy nyaláb testi fájdalom és erről közöl híreket velünk, az egy ősi, szakrális is körülírható, emberi magatartást közöl, a mindenkori áldozatét, aki mindnyájunk helyett szólal meg”. S tegyük hozzá a szép és találó megfogalmazáshoz: ez a Babits is tovább él majd Nemes Nagy Ágnes és nemzedéke lírájában, áldozatával, melyet vállalnia kell, nemcsak tehetősége és elhivatottsága parancsára, hanem körülményeinek kényszeréből is.

Az író úgy látja, hogy az öregedő és beteg Babits lírája és személyisége – mert elemzése mindvégig személyiségközpontúak – fölött az elkerülhetetlen végzet suhog, s sorssal veszi fel az egyenlőtlen küzdelmet, s nagyságának egyik titka abban rejlik, hogy ebben a harcban akadnak győzelmei is, s hogy csatája mindvégig túlmutat a szorongató tényeken, mert mondanivalója egye-

temesen emberi igényű, egzisztenciális, a szó igazi értelmében: „...a testi romlás itt egy újabb szellemi-költői felemelkedéssel jár együtt, a szó katartikus hatalma által, amely Babitstól mindvégig meg nem tagadtatott”. Ez a virtuális hatalom annál nagyobb és megragadóbb, mennél inkább erősíti egymást a személyes fenyegetettség tudata és a mind félelmetesebb világhelyzet. E kettő folyvást motiválja egymást, s kialakítja azt a versmodellt, mely mögött – hogy egy remek megfogalmazást idézzünk ismét – „a kifosztottak, az életből deklasszáltak gazdagságának mítosza dereng”.

Mindennek kifejezésekor nem vagy csak alig észrevehetően változik Babits verseinek hagyományos struktúrája, de annál inkább a hangsúlyai! „Mintha megcserélődött volna az első személy és szerep viszonya: a fiataalkori szövegekben a szerep a jelenet, a stílusrajz áll elől és mögötte háttérként a szubjektum; az öregkoriakban fordítva, az én előré, a szerep háttér” Ebben a megváltozott, tudatosan megváltoztatott költői helyzetben mélyülnek s fájdalmasabbá válnak a közelítő ősz színei, s a költő nem palástolt fájdalommal mondja ki a felismerést „mily kicsi minden / emberi történes”, s mintha csak azt az utat, amely a hajdani nagytól a kicsiig vezet, teljesen végig akarná járni, mintha be akarna avatni beteg-személyisége lefokozódásának minden jellemzőjébe, „Isten versének” magasából, a *Mint különös hírmondó* Esztergom-előhegyi kilátójától elvezet a „kutyaöl” magányáig, egy hatalmas, indázó, megszenvedett hasonlat önértelmezésében: „Mint a kutya silány házában, / legeslegutolsó a családban, / kiveretlen és sárral dobáltan, / és mégis híven és bátran / kiált egyedül a határban / fázva és szeleknek kitártan: / amit kiáltok, úgy kiáltom / vénen, magamban és ziláltan, / sárosan, rugdalva, ruhátlan, / híven, remegve és bátran.” / *Mint a kutya silány házában* /

Ezekben az öregkori, betegen és végre nyitottan írt Babits-versekben folytonos drámai küzdelemnek lehetünk tanúi, mely meghozta a maga adekvát formáját is. Ezt Nemes Nagy Ágnes a „leromboltság formájának” nevezi. Más ez, mint az avantgarde kéréletlen formarombolásának és formarobbantásainak végeredménye: a babitsi „rom-mező” alapvonalaihan felsejlenek a megőrzött régi formák is, melyek küzdelmesen állnak össze, anélkül, hogy régi szépségük pompájában ragyognának föl, mert most új funkciójuk van: a szóért, a kifejezés teljességéért küzdő, lélegzetki-hagyásoktól bénított költő egzisztenciális szorongatottságait hordozzák, azt a „tétovasságot” jelenítik meg a maguk töredezettségében, ami majd a

Jónás imájában jelenik meg a gyónás hitelével és megelégedett öszinteségével.

Ám közben még sok nagy vers született, s ott emelkedik a *Jónás könyve* is, melyről Nemes Nagy Ágnes könyvének egyik legszebb, legemelkedettebb és legszenvedélyesebb fejezete szól. A szenvedély oka érthető: sokan és sokféleképp magyarázták e költeményt: sokan és sokféleképp magyarázták e költeményt, s neves irodalomtudós is akadt, aki annak a véleményének adott kifejezést, hogy a művet túlértékeljük, amikor Babits egyik legjelentékenyebb önvallomásának nevezzük. Nemes Nagy Ágnes azonban nemcsak a megvalósulás teljességét mutatja meg elemzése közben, hanem továbbfejleszti az imént már említett „rommező” hasonlatot is, amikor a *Jónás könyvét* olyan építménynek nevezi, mely szilárdan áll, monumentális, csak orom-csipkáit pusztította le az élet vihara.

Nagyon fontos vallomása Babitsnak a *Jónás könyve* politikai szempontból is. „A szökött próféta mögött ott az önarckép, a bibliai történet mögött az aktuális világtörténelem.” De Babits másként fogja meg s értelmezi a próféta alakját és küldetését, mint várnánk, vagy amint azt a Gestapo börtönében halálát váró, ugyancsak Jónást idéző Bonhoefer tette. „Lefelé stilizálja”, s ez nem csoda, hiszen az érzékeny, tudatos költő a két világháború között is sok önjelölt és hamis prófétát láthatott, akik a küldetéses szóval visszaélve tévutakra csábítottak és vittek hívőket és hitetleneket. Babits valóban rühellte a prófétaaságot, de a feladat, hogy a küldetésbe belejátszassa az ontológiai líra mondandóját, s önnön százanandó alakmása mögé felrajzolja a nem kevésbé százanandó prófétáét, aki mégiscsak a mítosz prófétája – nos, ez igazán vonzó és izgalmas feladata lehetett, nem szólva arról, hogy a versvilág, a bibliai történet újraértelmezése arra is lehetőséget adott, hogy ismét egyetemessé tehesse költészetének kényszerűen beszűkülő terét.

A *Jónás könyvének* elemzése közben Nemes Nagy Ágnes „magasztos és nevetséges” kényes egyensúlyára teszi a hangsúlyt, s alighanem igaza van, még akkor is, ha a mi korunk hajlandó inkább a egyszerűséget látni elhivatottságában és a nehezen, ellenkedve vállalt szerepével való küzdelmében. Babits számára bizonyára nem ilyen volt, hanem kicsit humoros, kicsit tragikus, nem lírai hő, hanem inkább epikus, aki folyvást egymásnak feszülő érdekek között egyensúlyoz, ellentétek között keresi az egyetlen helyes utat, s a végkifejlet során rá kell eszmélnie, hogy amire kiválasztották, azt sem teljesítheti, hiszen Ninive – szemben az eredetiben leírtakkal – nem tér

meg, mégsem pusztul el. Rendkívül érdekes és tanulságos, ahogy a tényrt magyarázza Nemes Nagy Ágnes. Az eddigi méltatások egy része arra irányította a figyelmet, hogy az ember képtelen áthatolni az isteni szándékon; mások viszont ravaszk logikai fondorlatok nyomán inkább arra a meggyőződésre hajlottak, hogy Jónás figyelmeztetése néhány léleklében kicsírászott, s ezért marad el az Úr büntetése. Hiszen a város pusztulását jelző, jóslatszerű igék kategórikusnak látszó „vagy...vagy”-ával kapcsolatban éppen Babits fejtette ki, hogy az ilyenyszerű sorok alapjában véve értelmetlenek (a *Keresztül-kasul az életemen*-ben Ady jóslatát – „Vagy láng csap az ódon, vad vármegyeházra, / Vagy itt ül a lelkünk tovább leigázva” – elemzi ilyen szempontból, s ha figyelmesen olvassuk a *Jónás könyve* Ninive pusztulását jósló sorait, azok is hasonló logikai felépítést mutatnak). A próféta komor figyelmeztetése után néhányan mégis eljöttek hozzá, így hát akadtak jószándékúak a bűnös Ninivében is. Mit mond ezzel szemben Nemes Nagy Ágnes? Szavait már csak azért is érdemes idéznünk, mert minden agytorna helyett a babitsi szerepvállalás lényegéből indul ki, s a költő „reménye” alapján értelmezi a pusztulás jelenetének elmaradását, mely a vérszomjas Jónást jóslással joggal dühítette fel, s fordította Isten ellen. „Maga az Úr inti le a megszökött, majd túlbuzgóvá lett Jónást – olvassuk *A hegyi költőben* –, amikor Ninive vesztét követeli, mert az isten jobb politikát tud (tudna) a gyilkolásnál. Ninive pusztulása tehát elhalsztódik, a világegye elmarad. Jónás kudarca nem más, mint Babits reménye. Egészen egyszerű földi reménye vagy magyar reménye a háború tűrhető átvészelését illetőleg. Még egy kicsivel több is: az emberi lét, a lét, az egzisztencia valamely át-nem-látható megoldhatóságába vetett, szorongó bizalom.” Addig ugyanis Babits is eljuttott, ameddig a bölcsélet, már korán ráébredt, hogy a végső, egzisztenciális kérdéseket nem válaszolhatjuk meg. Itt azonban a kétségbeesést katarzisba fordítja e sorokkal: „Így szólt az Úr, és Jónás hallgatott”. Ez a hallgatás az elemző szerint a Talán lehetőségének elfogadása, „a filozófiai 'hátha' és a költői-emberi mégis-remény kvázi-néma megnyílása a sorok között”.

A *Jónás könyve* közvetlen, anyagszerű elemzése mellett, vele szoros összefüggésben Nemes Nagy Ágnes e hatalmas vers modernségét, huszadik századi mondandóját is részletesen kifejti, midőn arra figyelmeztet, hogy megnyilvánul benne századunk állandó „mítosz-szükséglete”, melyet a versben végigkísér az eszkatologikus tar-

talmakat ellenpontoszó ironia. Így lesz Babits verse a világ későbbi súlyos tapasztalatainak előképe, a benne ábrázoltakkal és a megoldásában felvetett „talán-remény” kétértelmű villanásával.

Nemes Nagy Ágnes nyomatékosan és többször is „tárgyas lét-lírikusnak” nevezi Babitsot. A *Hegyi költő*ben mindvégig nagy beleérzéssel és költői érzékenységgel adja e fogalom lehetséges és kivételes elhithető erővel megformált magyarázatát. Minden során érzik, hogy neki is, nemzedé-

kének is személyes élménye ez a Babits (ami persze nem zárja ki, hogy másnak egy másik Babits adja a reveláló élményt, s ez természetes, hiszen az igazán nagy költészet kimeríthetetlen), s miközben a saját logikája szerint szegődik társául, arra is példát mutat, hogyan lehet korszerűsíteni, mindennapi társunkká tenni a sokat szidott, de mindig új életre kelő esszét.

Rónay László

IRODALOMTUDOMÁNYI ÉS STILISZTIKAI TANULMÁNYOK

1984. Szerk. Szabó Zoltán. Bukarest, 1984. Kriterion K. 335 l.

Ákár a korábbi időkben, ezúttal is vonzó és érdekes, egyszer-egyszer kifejezetten izgalmas okfejtések gyűjteménye ez a kötet, jelezvén a szerkesztő és a munkatársak készültését s magas igényeit. Tematikai, módszertani, szemléleti elegysége nem a szervetlenség, hanem a tágasság, a sokszínűség benyomását kelti, s bizonyítja újfent a „varietas delectat” ókori tételének igazát. Életrajzi és pszichológiai, műfajelméleti és stilisztikai aspektusú vizsgálódás egyként akad itt, némely írások adatközlő, mások műelemző karakterűek – merőben indifferens avagy bántóan alacsony színvonalú tanulmány azonban nem tevéthetett közéjük. A kötet egésze és mindahány darabja méltán reprezentálja egy nagy hagyományú szellemi műhely – a kolozsvári egyetem – önértékeit és tartós kisugárzását, lévén valamennyi szerző az univerzitás oktatója-kutatója avagy hajdani diákja.

Nem kis gond összefoglalóan és érdemben számot adni egy tizenhat munkatársat fölvonultató s ekként nagyon is sokarcú (Kazinczy személyiség-fejlődését és Sütő András drámáit, a népdalvers sorfajait és az Ambrus Zoltán-i szecesszió stílus jellemzőit egyaránt elemző) tanulmányfüzerről. Ha szándékolnánk is *valamennyi* írás mégoly kurta szemléjét, a bemutatást, a méltatást, netán a polémiát, terjedelmi korlátok csakúgy lehetlenné teszik e vállalat, mint önnön kompetenciánk végessége. Nem adva fel mindenestül a kritikus legelemibb jogát és kötelességét, sort kerítünk utóbb néhány, elismerést avagy apró vitát jelző (s a vázolt körülmények miatt inkább nyilatkozató, mintsem érvelő) széljegyzetre, ámde legigazibb feladatunkat ezúttal mégsem az ún. bírálatban látnök. Az egyes tanulmányok mérlegelésénél többet nyom a latban a kötet egé-

sze, illetve: kevesebbet árulna el a „közelvepek” vizsgálata, mint a magaslati nézőpont. Elvonatkoztatunk hát egyelőre a konkrét értekezésektől, épp a mindeniken túlmutató konklúziók, az általános érvényű tanulságok kitapintása érdekében.

Ami legelsőül feltűnik: nyoma sincs e könyvben holmi öncsonkító, szemhatárt beszűkítő regionalizmusnak. Örömmel nyugtázzuk: nem falazódnak erdélyiségükbe a gyűjtemény szerzői; témaválasztásuk, szemléletük, írásaik elméleti alapozása egyaránt jelzi ezt. Természetes, hogy ők a legilletékesebbek pl. Németh László nagybányai kapcsolatainak avagy Kristóf György és Szabédi László munkásságának kutatásában, ámde legalább ily magától értetődő számukra Bajza és Arany János, Villon avagy József Attila életművének vizsgálata. Tudják: nincs külön erdélyi irodalomtudomány, tevékenységük szerves és műhatatlanul fontos összetevője az országhatárokat nem ismerő hungarológianak. S nem csupán a tanulmányfüzér örvendetesen sokszínű tematikája árulja el ezt. Utalások, hivatkozások sokasága tanúsítja (az imponáló gazdagságú jegyzetanyagokat nem is említve már), mily gyorsasággal asszimilálják s mily alkotó módon alkalmazzák a kötet szerzői a magyarországi irodalomtudomány legmodernebb eredményeit. Szó sincs azonban valaminő egyoldalú recepcióról; csakis a szó legnemesebb értelmében vett partneri viszonyról beszélhetünk. A befogadás, a termékenyítés, a „csereforgalom” kölcsönös. Ha Gaal György – egy lehetséges példa – érezhető haszonnal mozgósítja Németh G. Béla kutatásainak konklúzióit, „vizonzásul” az ő Kristóf György pályaképe jótékonyan kiegészíti és árnyalja a hazai pozitivistá irodalmi iskoláról eddig szerzett tudásainkat. Ugyanezt – mutatis mutandis – a kötet